

עין יצחק

פינת ההלכה השבועית

מאת מרן הראשון לציון

הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א

בעל ה'ילקוט יוסף'

פר' נח תשפ"א | גליון מס' 210

הדברים נאמרו ביום ו' עש"ק פר' בראשית, כ"ח תשרי תשפ"א

עריכה: הרב יצחק קורלנסקי

המהפכה ההלכתית האדירה

איזהו תחום מיוחד חולל בו מרן הגאון רבינו עובדיה יוסף זצ"ל מהפכה רבתית בקרב הציבור? | מהי הזכות הגדולה של מרן זצ"ל לכח השפעתו על הרבים בהנהגה ובפסיקה ההלכתית? | מהו יסוד ושורש הכלל שבני ספרד קיבלו עליהם הוראות מרן הבית-יוסף ב'שולחן-ערוך'? | על הפירות הרבים מפעילותו העניפה בהקמת תלמודי-תורה | וגם: העליה לציון בעת המגיפה

ראשונים ואחרונים, ובפרט באחרונים של בני ספרד, שלא כולם הכירו אותם, כמו הרב בית דוד, מרן החיד"א, הגאון החקרי לב, רבי יעקב פראג'י, פתח הדביר, מאמר מרדכי - להגאון רבי מרדכי כרמי, נהר שלום - להגאון רבי שלום וינטורה, כסא אליהו - להגאון רבי אליהו ישראל, רבי חיים פלאג'י ובנו רבי יצחק פלאג'י בספרו יפה ללב, הגאון השדי חמד. כמו כן הפוסקים מבני אשכנז, כהקצות החושן, נתיבות המשפט, החתם סופר, הגאון רבי יצחק שמעלקיס, הגאון רבי יצחק אלחנן ספקטור. הוא גרם לכך שלא יסתפקו רק בדברי ה'בן איש חי', ה'משנה ברורה' וה'חזון איש' בלבד. יש גאוני עולם, כל הגדולים הללו. הוא גרם שיפתחו ויתחילו לברר הלכה מדברי הגמרא, הראשונים והאחרונים, עד אחרוני האחרונים.

קבלת הוראות מרן השולחן ערוך

מרן זצ"ל תמיד היה חוזר ואומר כי "בני ספרד קיבלו עליהם הוראות מרן השולחן-ערוך". אכן, כך כתבו האחרונים, ויש לדעת מהו היסוד לדבר זה. מבואר בגמרא (עבודה זרה ז ע"א) כיצד יש לנהוג כאשר שני חכמים נחלקים ביניהם, מן הקצה אל הקצה. אחד מטמא ואחד מטהר, אחד אוסר ואחד מתיר, כיצד יש לנהוג. "אם היה אחד מהם גדול מחבירו בחכמה ובמנין - הלך אחריו. ואם לאו - הלך אחר המחמיר". כלומר, אם רואה שאחד בקי בתלמוד בבלי וירושלמי, תשובות הגאונים ותשובות הראשונים, בית יוסף ושולחן ערוך ופתחי תשובה, הכל שגור על פיו, בכל התחומים, ולא הצטמצם רק בהלכות ברכות והלכות שבת, אלא אף באבן העזר, בכל התחומים כולם הוא בקי. לעומתו, השני הוא גם תלמיד-חכם, ראש-ישיבה חשוב, ויודע למסור שיעורים יפים, אך אינו מגיע לדרגת הראשון. אמנם שניהם גדולים, אך רואים לפי הספרים, לפי השיעורים, מי בקי בכל הש"ס, מי יודע יותר תוספות, מי 'שופך' יותר פוסקים, והכל בהבנה ברורה. אפילו נחלקו בדאורייתא, והגדול מיקל, הולכים אחרי הגדול, בלא לפחד ולחוש לחבירו, אלא כה'גדול בחכמה'.

וכמו כן צריך שיהיה גדול מחבירו 'במנין', ואין הכוונה למנין השנים, מי יותר מבוגר, אלא לפי מנין התלמידים, שככל שיש יותר תלמידים, הריהו מתחדד יותר, שזה מקשה מכאן וזה מקשה מכאן, ואז נעשה מחודד יותר, כמו שאמרנו (תענית ז ע"א) "ומתלמידי יותר מכולם". לכן יש לילך אחר הגדול בחכמה ובמנין.

השבוע יחול יום השנה השביעי לפטירת מרן האבא, רבינו עובדיה יוסף זצ"ל. רבים ידברו על אהבת-ישראל שהיתה בו, ועל היותו מנהיג באופן שלא היה כמותו מזה דורות. יעלו זכרוננו בתחומים שונים. ברצוני לדבר על המהפכה ההלכתית שחולל מרן זצ"ל.

החזרת עטרה ליושנה

לפני שמונים-תשעים שנה הכל נהגו כאן בארץ ישראל כדברי הרב 'בן איש חי', ואצל האשכנזים כדברי ה'משנה ברורה' ולאחריו הגאון ה'חזון איש'. היתה כמין אווירה כי אוי ואבוי לו למי שיעז לחלוק על עליהם, וזה גרם לכך שהפסיקו לפתוח ספרי-הלכה של האחרונים, והסתפקו בספרים אלו. מרן זצ"ל חולל מהפכה בתחום זה והחזיר עטרה ליושנה - להורות כבעלי השולחן-ערוך. כדעת מרן השו"ע לבני ספרד, וכדעת הרמ"א לבני אשכנז, ועמם הפוסקים גאוני עולם.

ההשפעה הגדולה על הציבור

בגמרא (ברכות ו ע"ב) אמרו: כל מי שיש לו יראת-שמים, דבריו נשמעים. וכן אמרו (חגיגה יב ע"א, עבודה זרה ג ע"ב) שכל מי שיושב ועוסק בתורה בלילה, הקב"ה מושך עליו חוט של חסד ביום, וכן מיוחד נסוך על פניו. וזה התקיים במרן זצ"ל. היתה בו יראת-שמים מיוחדת, והיה מתמיד עצום גם בלילות. איני זוכר לילה אחד, במשך עשרות שנים, שמרן ישן לפני השעה שתיים-שלוש בלילה! לא היה דבר כזה! פשוט התמדה נפלאה. מי שלומד גם בלילה בהתמדה, חוט של חסד נסוך על פניו, ואז אם יש בו יראת-שמים, דבריו נשמעים. למרן זצ"ל היתה השפעה גדולה על הציבור. בעלי-בתים פשוטים, ויש ביניהם אף שבקושי שומרי התורה והמצוות, אבל הם היו מתגאים בו, הוא היה הפאר שלהם, והיו שומעים בקולו, ומה שאמר היו הולכים אחריו באש ובמים. נתקיים בו "דבריו נשמעים".

מהגמרא ועד אחרוני-האחרונים

לא היו לו נגיעות, ועשה הכל לשם שמים. לא היה לו נגד ה'בן איש חי', ה'משנה ברורה' וה'חזון איש', חס-ושלום! כולם גדולי עולם. דרכו היתה כדרכו של מרן הבית יוסף, בעלי השולחן-ערוך והרמ"א. הוא לא רצה שיחדלו מלחפש בדברי הראשונים והאחרונים ויחשבו כי התורה נחתמה בעיני הלכה רק על-ידי ה'בן איש חי', ה'משנה ברורה' וה'חזון איש'. מרן גרם לכך שיתחילו לחפש בדברי הפוסקים. שיהיו בקיאים בדברי התוספות, הריטב"א ושאר

בית הלל ובית שמאי

מאידך, מבואר בגמרא (עירובין ו' ע"ב) לענין מחלוקת בית שמאי ובית הלל, שלעולם הלכה כבית הלל, והרוצה לנהוג כדברי בית שמאי - עושה, ורשאי לנהוג כמותם. והרוצה לנהוג כדברי בית הלל - עושה. יקיים (אבות פ"א מ"ו ט"ו) "עשה לך רב והסתלק מן הספק". אם רצונו להחמיר כבית-שמאי, יגור בבני-ברק ויחמיר... ואם ברצונו להקל כבית הלל, 'כחא דהיתרא עדיף' (ביצה ב' ע"ב, חולין נח ע"א, ברכות ס ע"א. ועי' כס"מ הל' ברכות פ"י ה"א), יעשה כבית הלל. אך בתנאי שלא יחפש בכל דבר אחרי המקיל ולנהוג כמותו, שבדבר שבית שמאי מקילים, הוא מקיל כמותם, ובדבר שבית הלל מקילים, הוא מקיל כמותם, ונקרא רשע. וכן אם מחפש בכל דבר אחרי המחמיר, שבדבר שבית שמאי מחמירים, הוא מחמיר כמותם, ובדבר שבית הלל מחמירים, הוא מחמיר כמותם, עליו הכתוב אומר (קהלת ב' יד) 'הכסיל בחושך הולך'. אלא אם בחר לעצמו לנהוג כבית שמאי - ינהג כקוליהון וכחומריהון, ואם בחר לעצמו לנהוג כבית הלל - ינהג כקוליהון וכחומריהון. ולא ישנה בכל פעם מבית הלל לבית שמאי ולהיפך. ובגמרא הקשו שבתחילה אמרו "הלכה כבית הלל" ולאחר מכן אמרו "הרוצה לעשות כדברי בית שמאי - עושה", ואם כן כיצד ניתן לעשות כבית שמאי. ומתרצת הגמרא שהנאמר "הרוצה לעשות כדברי בית שמאי - עושה", היינו קודם שיצאה בת קול ואמרה שהלכה כבית הלל בכל מקום (עי' עירובין יג ע"ב), ומה שנאמר "לעולם הלכה כבית הלל", היינו לאחר שיצאה בת קול שהלכה כבית הלל.

נחו של 'מרא דאתרא'

לכאורה דברי הגמרא הנזכרים סותרים אלו את אלו. שמחד מבואר (עבודה זרה ז ע"א) שהולכים אחר הגדול בחכמה ובמנין. מאידך מבואר (עירובין ו' ע"ב) שהרוצה לעשות כדברי בית שמאי - עושה, והרוצה לעשות כדברי בית הלל - עושה, ולא אמרו לילך אחר הגדול. אך מדברי הרשב"א (בתשובה, ח"א סי' רנג), הר"ן והריטב"א (מגילה כה ע"א) מתבאר שכאשר יש מרא דאתרא, הולכים אחריו בין לקולא בין לחומרא. וזה שאמרו הרוצה לעשות כדברי בית שמאי, היינו שהרוצה יצטרף לשיבת בית שמאי, אשר הוא המרא דאתרא, וינהג כתלמיד לפני רבו, ויעשה הכל כבית שמאי. ומי שרוצה ילך לשיבת בית הלל, אשר הוא המרא דאתרא, וינהג כתלמיד לפני רבו, ויעשה הכל כבית הלל. לבית שמאי ולבית הלל יש דין 'מרא דאתרא' ועל תלמידיהם לנהוג כמותם בכל. ומה שמבואר בגמרא לענין שני חכמים הנחלקים, היינו כשאין שם מרא דאתרא, בזה הולכים אחר הגדול בחכמה ובמנין. וכך ביאר החזון איש (אה"ע"ו, יבמות ס"י קלד, יד ע"א ד"ה הא). ואכן מצינו בכמה מקומות בש"ס ובפוסקים שהוראת מרא דאתרא מכרעת ההלכה (עי' שבת קל ע"א, חולין קטז ע"א ועוד).

ומכאן נבין מהיכן יצא דבר זה שבני אשכנז יוצאים ביד רמ"א, ונוהגים לרוב כדעת הרמ"א, ובני ספרד נוהגים כדעת הבית יוסף, ועל זה אמרו (בראשית מא נה) 'לכו אל יוסף, אשר יאמר לכם תעשו'. למון הבית יוסף היה כח 'מרא דאתרא', וכל חכמי דורו קיבלוהו כמרא דאתרא, כתלמידים לפני הרב. מרן החיד"א (שם הגדולים מערכת ספרים אות ב, ערך 'בית יוסף', ברכי יוסף חו"מ סי' כה ס"ק כט) כתב בשם מהר"ח אבואלעפיא, אב"ד בטבריה, שקבלה בידו שעל כלל מרן בפסק הלכה ללכת אחרי שלושה עמודי בית ישראל - הר"ן והרמב"ם והרא"ש הסכימו קרוב למאתיים רבנים בדורו, וכך היה מרגלא בפומיה כי כל שיעשה כפסק מרן, הנה הוא עושה כמאתיים

רבנים. וגאוני עולם היו בדורו של מרן הבית יוסף. ובשו"ת הלק"ט - למהר"י חאגיז (סי' קפב) שהכל קיבלו עליהם ועל זרעם אחריהם והסכימו על ידו. וכתב הרמ"א (שו"ת הרמ"א סי' מה, בתשובה למרן הב"י) שחלילה להמרות דבריו, שכל החולק עליו כחולק על השכינה. והרשב"א (ח"א סי' רנג הנ"ל) כתב שהרמב"ם היה חשוב 'מרא דאתרא'. וכן כתב בשו"ת מהר"י פראג' (סי' כב ונט). כן הוא הדבר אצל מרן ה'בית יוסף' שהיה 'מרא דאתרא'. וכתב בשלטי הגיבורים (פ"ק דע"ז) שיש דין 'מרא דאתרא' אף לאחר פטירתו. כבר התגדלו הוראותיו, והסכימו עמו מן השמים, ומאז כל הדורות עושים כדעת מרן הבית יוסף (מלבד כמה מנהגים קדומים שנהגו עוד קודם שפשטו הוראות מרן הבית יוסף).

הפעילות העניפה בהקמת תלמודי-תורה

זו המהפכה שחולל מרן זצ"ל מבחינה הלכתית, שהחזיר עטרה ליושנה. זאת מלבד הפעילות שלו להקמת כל התלמודי-תורה. ישנם כיום רבבות רבבות אברכים ובני-ישיבות, מהיכן כל זה יצא? מתלמודי-תורה שהקים לפני שלושים-ארבעים שנה וטרם בהם כל-כך הרבה. בזמנו הוא הורה להכנס לממשלה, אף שהיה ראש-ישיבה מחוג אחר שסבר נגד זה. ובשביל מה עשה כך? וכי בשביל למנות אחד מקרוביו לשר?! לא! אלא כדי להקים תלמודי-תורה, והוא קיבל מרה"מ דאז כ-450 כיתות לימוד, ועשרות אלפי האברכים שיש כיום הם בני כיתות התלמודי-תורה שפתח אז. הוא מסר את נפשו לתלמודי-תורה, והקים עולה של תורה.

אך כאמור, עיקר המהפכה שאני מתבונן ורואה, הוא בתחום ההלכה, כי למרות גדולתם של גאוני עולם כה'בן איש חי', ה'משנה ברורה' וה'חזון איש', שכל אחד מהם היה פאר הדור והדרו, ואין אחד שמפקפק שהוא זה בגדלותם הענקית של גאוני אלו. אך יש לנו עוד גדולי וגאוני עולם. ומרן זצ"ל זכה שדבריו מתקבלים. בכל מקום שאני הולך, בארה"ב, ארגנטינה, ברזיל, צרפת, לומדים בספרים של מרן, ומצויים בכללי האברכים, אם זה ספרי 'חזון עובדיה', 'ילקוט יוסף'. יושבים ומעיינים בהם. לא כל אחד זוכה לכך. מרן זכה לזה הכל בסייעתא דשמיא. "אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא אם כן מכריזין עליו מלמעלה" (חולין ז ע"ב). וגם דברים אלו שאדם זוכה שילמדו בספריו, הכל הוא מן השמים. ולכל זה זכה, בגלל שעשה הכל לשם שמים.

העליה לציון בעת המגיפה

יהי רצון שמרן זצ"ל ימליץ טוב בעדינו, וזכותו תגן על כל עם ישראל, ובפרט עתה במגיפה קשה זו, שיעמוד בתפילה, ויתפלל עלינו לפני כסא הכבוד, שהקב"ה יחוס וירחם. שומעים כל יום קללתו מרובה משל חבירו (סוטה מט ע"א), כל מיני חללים שהפילה מגיפה זו.

כבר הבענו את דעתנו כי מאחר ובכל שנה באים עשרות אלפי איש לציונו של מרן זצ"ל ביום ההילולא שלו, השנה עקב מצב המגיפה הדבר אינו טוב וחמור מאד שיתאספו אנשים רבים ויעמדו איש סמוך לרעהו, אף כי חלקם עטויי מסיכות, וחלקם, לצערינו הרב, שאינם עוטים מסיכות, ולא ידביקו האחד את השני ח"ו. אלו ענינים של פיקוח-נפש. לכן בקשנו השנה שלא יבואו, ואנו הבנים נעלה ונבקש רחמים עבור כל עם ישראל. והקב"ה יסיר מגיפה זו וישלח רפואה שלימה לכל החולים, והבריאים הקב"ה יתמיד בריאותם, ונזכה במהרה לחזות באור פניו, בתחיית המתים במהרה בימינו, ונזכה לגאולה שלימה, אמן כן יהי רצון.